

Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951)

Το πληθωρικό λογοτεχνικό (πεζογραφικό και θεατρικό) έργο του Γρ. Ξενόπουλου, που καλύπτει ούτε λίγο ούτε πολύ μια περίοδο εξήντα χρόνων (1885-1945), με δεσπόζοντα ρόλο στην νεοελληνική πνευματική, καλλιτεχνική και λογοτεχνική σκηνή των τριών πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, εξακολουθεί να θέτει ερωτήματα τα οποία θα μπορούσε να αντιμετωπίσει ουσιαστικά μόνο μια συστηματική κριτική και ερμηνευτική διερεύνησή του· αν στο αμιγώς λογοτεχνικό έργο του προσθέσει κανείς τα κριτικά κείμενα που δημοσίευσε ο Ξενόπουλος, ιδιαίτερα εκείνα της περιόδου συνεργασίας του με τα *Παναθήναια* (1901-1912) για τον Αλσκαράτο, τον Βικέλα, τον Παπαδιαμάντη, τον Νιρβάνα, τον Καμπύση και τον Καβάφη, η διερεύνηση για την οποία έγινε παραπάνω λόγος, αποκτά επιπλέον ενδιαφέρον.¹

Ο Ξενόπουλος εκφράζει έναν τύπο συγγραφέα οι επιλογές του οποίου είχαν ως σταθερό άξονα αναφοράς τις προσλαμβανόμενες δυνατότητες του αναγνωστικού κοινού της εποχής του και τις πραγματικές συνθήκες του κοινωνικού και πολιτισμικού βίου αυτού του κοινού. Από το 1892 που εγκαθίσταται στην Αθήνα, και μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, η ζωή του Ξενόπουλου ταυτίζεται κυριολεκτικά με τη συγγραφική εργασία και τη συμμετοχή στα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά δρώμενα της Αθήνας, συνυφασμένες και οι δύο με τον περιοδικό και ημερήσιο τύπο της εποχής. Έτσι, το πεζογραφικό έργο της ωριμότητάς του θα περάσει από τις στήλες της εφημερίδας *Έθνος* (από το 1912 μέχρι το 1933 είναι «τακτικός μυθιστοριογράφος» της εφημερίδας),² ενώ ο ίδιος θα διευθύνει και θα ιδρύσει περιοδικά

(όπως την *Εικονογραφημένη Εστία*, τη *Διάπλαση των Παίδων* και τη *Νέα Εστία* αντίστοιχα).

Οι όροι τριβής της λογοτεχνίας με τις απαιτήσεις του ημερήσιου τύπου και το αποτέλεσμα αυτής της τριβής συμπυκνώνουν όλα σχεδόν τα κρίσιμα ερωτήματα, κριτικά, θεωρητικά και ερμηνευτικά, που θέτει εξακολουθητικά το πεζογραφικό έργο του Ξενόπουλου, δεδομένων τόσο των αντιδράσεων που το τελευταίο προκάλεσε, όσο και της συστηματικής ανασκευής τους από τον συγγραφέα είτε σε πρόλογους (όταν διηγήματα ή μυθιστορήματά του εκδίδονταν αυτοτελώς) είτε (από τη δεκαετία

του 1930 και μετά) στο εσωτερικό των ιδίων των πεζογραφημάτων του· ο Ξενόπουλος θα υπερασπιστεί το λογοτεχνικό έργο του, τονίζοντας κατά κύριο λόγο ότι η πολυγραφία του, η σε συνεχείς δημοσίευση των κειμένων του στον ημερήσιο τύπο και η εμπορική επιτυχία τους, δεν ακυρώνουν τον αισθητικό στόχο και την καλλιτεχνική ποιότητά τους.

Οι αναπόφευκτες επαναλήψεις ή αναδιάρθρωσεις υλικού από μυθιστόρημα σε μυθιστόρημα,³ η τυποποίηση ορισμένων θεματικών και αφηγηματικών στοιχείων, ή η εν τέλει συμβατή με τους κυρίαρχους κοινωνικούς θεσμούς απόβλεψη των πεζών του, αφήνουν ανέπαφο τον πυρήνα που συνέχει το πεζογραφικό έργο του Ξενόπουλου, με τις κορυφές (τη συλλογή διηγημάτων *Στέλλα Βιολάντη* ή *Έρωτες εσταυρωμένος* [1914] και τα μυθιστορήματα *Πλούσιοι και Φτωχοί* [1919], *Τυχεροί και Άτυχοι* [1924], *Τερέζα Βάρμα-Δακόςτα* [1925]) και τους μέσους όρους του, τη διεισδυτική δηλαδή και οιονεί ανατομική από τη μια πλευρά, παρατήρηση της διαμορφούμενης από το τέλος του 19ου αιώνα και μετά, αστικής πραγματικότητας, τη συνακόλουθη από την άλλη πλευρά, σαφή ευκρινή και ακριβολόγο απεικόνιση των ποικίλων –ορατών ή αθέατων, ευχάριστων ή δυσάρεστων– όψεών της.

Η πεζογραφία του Ξενόπουλου, προσανατολισμένη με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη νατουραλιστική σκόπευση της ευρωπαϊκής πεζογραφίας του δεύτερου ημίσεως του 19ου αιώνα (ο Balzac, ο Dauder, και ο Zola ήταν σταθερά σημεία αναφοράς του συγγραφέα), έχει τη δική της ουσιαστική συμβολή στη διαμόρφωση μιας νέας κατάστασης πραγμάτων στη νεοελληνική πεζογραφία, καθώς έφερε στο προσκήνιο εκεί-

νην τη «μεγάλη receptivité» του «νου» του μυθιστοριογράφου, που του απέδιδε ο Παλαμάς⁴ η υποχώρηση στο επίπεδο της «εσωτερικότητας», σύμφωνα με τον ίδιο τον συγγραφέα,⁵ ή της «μαντεύτρας δύναμης [...] του νου», σύμφωνα πάλι με τον Παλαμά (δ.π.), στο επίπεδο μ' άλλα λόγια μιας απαιτητικότερης αφηγηματικής αναπαράστασης, που θα υπερέβαινε τον νατουραλισμό προς την κατεύθυνση, ουσιαστικά ρεαλιστικών επιλογών στην αφήγηση, δεν προσγράφεται αποκλειστικά στον Ξενόπουλο αλλά σε ολόκληρη την πεζογραφία της εποχής του.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

1. Το σημαντικό θεατρικό έργο του Ξενόπουλου και η συμβολή του στα παιδαγωγικά θέματα, ιδιαίτερα με τη *Διάπλαση των Παίδων* (1896-1947), δεν θα αποτελέσουν σημεία αναφοράς της παρούσας μνείας, που είναι επικεντρωμένη στην πεζογραφία του.

2. Το ίδιο έργο θα αναλάβει και από το 1933 μέχρι το 1945 στην εφημερίδα *Αθηναϊκά Νέα*.

3. Βλ. τις σχετικές παρατηρήσεις της Γεωργίας Φαρίνου-Μαλαματάρη στην παρουσίαση του έργου του Ξενόπουλου: «Γρηγόριος Ξενόπουλος» στο: *Η παλαιότερη πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, τ.Θ': 1900-1914, Αθήνα, Σοκόλης, 1997, 288-325· ειδικά: 302-303.

4. Βλ.: Κ. Παλαμάς, «Γρηγόριος Ξενόπουλος» (1907): *Απαντα*, τ. Στ', Αθήνα, Γκοβόστης-Μπίρης, [χ.χ.], 463-470· το παράθεμα: 468.

5. Βλ. τη σχετική μαρτυρία του Τ. Μαλάνου: *Δειγματολόγιο*, Αθήνα, Φέξης, 1962, 98.

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΟΜΙΛΟΣ ΔΑΪΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

ΤΑΚΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

'Υλαντρον

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ
ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΣΙΑΡΔΗΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ
ΝΑΣΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ
Σ. Σ. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΗΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ
ΜΙΜΗΣ ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΕΡΗΣ
ΛΕΥΚΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ
ΝΙΚΗ ΜΑΡΑΓΚΟΥ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΕΡΗΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΑ ΛΑΟΥΜΤΖΗ
ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΨΕΤΑΚΗΣ
ΓΛΑΥΚΟΣ ΚΟΥΜΙΔΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΓΑΠΗΤΟΣ
ΜΟΡΦΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΣ

Μεταφράσεις: ΣΑΙΞΠΗΡ, Δ. Καψάλης * ΡΕΜΠΩ, Χρ. Λιοντάκης * JOANNA MONTGOMERY-BYLES, Μ. Πιερής * ΝΕΣΙΕ ΓΙΑΣΙΝ, Γ. Μολέσκη * WILLIAM CARLOS WILLIAMS, Γλ. Κουμίδης * JEAN-PIERRE MILOVANOFF, Μ. Βασιλειάδη

ΠΑΡΑΠΟΥΔΙΑ

Γράφουν: Δ. Αγγελάτος, Μ. Αθανασοπούλου, Π. Βουτουρής, Γ. Γεωργής, Α. Ζαφειρίου, Ε. Θεοχάρους, Ε. Καραγιώργης, Κ. Λυμπουρής, Ν. Μολέσκη, Σ. Ντενίση, Μ. Πιερής, Μ. Σουλιώτης, Μ. Σχίζα, Α. Κ. Φυλακτού

Νοέμβριος 2001

1

τιμή: 4 Λ.Κ.